

Sanja N. Kobilj Ćuić
Univerzitet u Banjoj Luci
Filološki fakultet

POSVETA ELSI MORANTE (1912–1985), VJEČNO INSPIRATIVNOM KNJIŽEVNOM GLASU

Elsa Morante (1912–1985) rođena je i živjela u Rimu, a ostaće zapamćena kao jedna od najznačajnijih književnica XX vijeka u italijanskoj književnosti. Autorka je četiri romana: *Varka i čarolija* (1948), *Arturovo ostrvo* (1957), *Istorija: sablazan koja traje već deset hiljada godina* (1974) i *Aracoeli* (1982). Pored romana, objavila je i dvije zbirke pripovijedaka, *Il gioco segreto* (1941) i *Lo scialle andaluso* (1963). Pisala je i poeziju (*Alibi- 1958; Il mondo salvato dai ragazzini-1968.*) te esejističke tekstove (*Pro o contro la bomba atomica e altri scritti-1965*). Smatra se jednim od najangažovanijih i najnekompromisnijih glasova italijanske intelektualne scene, posebno zbog širenja ideja pacifizma, naglašavanja etičke uloge književnosti te dosljedne borbe za marginalizirane i nevine — prije svega za djecu, koja će, prema čuvenom naslovu njene zbirke poezije, „spasiti svijet“.

U recepciji Else Morante na prostoru Jugoslavije, a kasnije i zemalja bivše Jugoslavije, mogu se izdvojiti tri osnovne odlike. Prije svega, iako su njeni romani relativno rano bili prevedeni na srpskohrvatski nakon objavljivanja u Italiji, jugoslovenska recepcija ostala je neujednačena i snažno zasjenjena izuzetnom popularnošću njenog supruga, Alberta Moravije, koji je u Jugoslaviji bio najčitaniji i najprodavaniji italijanski pisac. Ipak, uprkos Moravijinoj dominaciji, Elsa Morante je, na duge staze, ostavila dublji i trajniji trag u kulturnom prostoru bivše Jugoslavije, što potvrđuje reaktualizacija prevoda i obnovljeno zanimanje akademske zajednice.

Drugo, ključni element u recepciji Else Morante bila je uloga prevoditeljki i prevodilaca. Posebno se ističu Jasmina Tešanović (bivša Livada) i Razija Sarajlić, koje su bile mnogo više od prevoditeljki: istinske kulturne posrednice, sposobne da uvedu Elsu Morante u jugoslovenski kulturni pejzaž putem prevoda, biobibliografskih pogovora, antologijskih izbora i kontinuiranog kritičkog rada. Zahvaljujući njihovom angažmanu, glas Else Morante dopirao je do jugoslovenskih čitalaca na autentičan način.

Godine 1972. u prestižnoj Matici srpskoj objavljen je prevod romana *Menzogna e sortilegio* (*Varka i čarolija*), koji potpisuju Miodrag Kujundžić i Ivanka Jovičić, u tiražu od 5.000 primjeraka. Godine 1987. Jasmina Tešanović prevela je za beogradsku Prosvjetu roman *L'isola di Arturo* (*Arturovo ostrvo*), u izdanju koje je uredio čuveni Miodrag Pavić. Tešanović je takođe napisala i biobibliografsku bilješku u pogovoru, čime je ponudila prvi detaljan prikaz poetike i života Else Morante na prostoru Balkana. Iste godine izdavačka kuća Svjetlost — Veselin Masleša objavila je prevod romana *La Storia*, koji je realizovala Razija Sarajlić, još jedna ključna figura kulturnog dijaloga između Jugoslavije i Italije. Sarajlić, osnivačica Udruženja književnih prevodilaca Bosne i Hercegovine, posvetila je trideset pet godina prevođenju s italijanskog na srpskohrvatski i obrnuto. Izdanje je uredila književnica, akademska profesorica i esejistkinja Jasmina Musabegović. Godine 1989. pojavljuje se, u prevodu Ane Srbinović i Elizabete Vasiljević, zbirka *Andaluzijski šal*, koju objavljuje izdavačka kuća Gradina, a koju tadašnja štampa dočekuje vrlo pozitivno.

Jedini roman Else Morante koji nije bio preveden na srpskohrvatski jezik je *Aracoeli*. Prevod ovog romana objavljen je prvi put u novembru ove godine, za izdavačku kuću Petrine knjige iz Zagreba. U književnim časopisima Prosvjeta i Dubrovnik, Tvrtko Klarić objavio je prevode *Poeme o vješalima* i *Poeme o M.S. i M. N.*, koje su dio zbirke poezije *Il mondo salvato dai ragazzini*. Na srpski jezik Jasmina Livada prevela je 1986. godine i dio eseja *Za ili protiv atomske bombe*. Izuzev navedenih primjera, do danas nedostaju kompletni prevodi poezije i esejistike Else Morante, bez kojih je teško postići cjelokupan uvid u njenu poetiku.

Izuzev još nekoliko prevoda pojedinih pripovjedaka Morante — objavljivanih u različitim književnim časopisima i ponekoj antologiji italijanske pripovijetke XX vijeka (poput *Druga* i *U miru*) — zabilježena je pauza u prevođenju sve do dvijehiljaditih godina.

U posljednje vrijeme svjedočimo obnovljenom interesovanju za Elsu Morante. Izdavač Petrine knjige u posljednje dvije godine objavio je tri njena romana, povjerena troma različitim prevodiocima: *Arturovo ostrvo*, *Povijest* i *Aracoeli*. U Srbiji se 2023. godine, pojavila nova verzija prevoda romana *Arturovo ostrvo* Jasmine Tešanović, koju je objavila izdavačka kuća Laguna.

I temat koji se nalazi pred čitalačkom publikom Filologa predstavlja značajan pokazatelj aktivnog interesovanja akademske zajednice za izučavanje djela Else Morante. Njegova vrijednost je time veća što ima međunarodni karakter i okuplja naučnice iz Italije, Španije, Irske, Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Tako se Elena Porčani (Elena Porciani) u svom radu bavi dvjema neobjavljenim pričama iz perioda „praistorije“ i elementima koji u njima najavljuju prvi roman *Varka i čarolija*. Mara Hosi (Mara Josi) analizira gotički element u ranoj stvaralačkoj fazi Else Morante kao mogući simbolički čin otpora društveno-političkoj represivnoj klimi u Italiji 30-ih godina XX vijeka. Sanja Kobilj Ćuić bavi se tekstualnom analizom pet prevedenih pripovijetki Else Morante i motivom Unheimliche-a u njima. Eliza Martinez Garido (Elisa Martínez Garrido) proučava intertekstualne veze epizode o deportaciji rimskih Jevreja u romanu *Istorija: sablazan koja traje već deset hiljada godina* s Danteom i Bahovom muzikom. Martina Sanković Ivančić istražuje dominantnu temu djetinjstva u romanima Else Morante.

Želim da izrazim neizmjernu zahvalnost, prije svega, svim učesnicama koje su svojim doprinosom obogatile ovaj temat. Posebno hvala dugujem profesorici Eleni Porčani koja nam je ljubazno ustupila odlomak iz svoje monografije; mojim kolegama i koleginicama sa Studijskog programa romanistike, posebno prof. dr Stefanu Adamu, prof. dr Robertu Rusiju i doc. dr Mariji Fornari; te urednici Filologa, prof. dr Tatjani Bijelić, koja mi je od samog početka pružila podršku i svojim savjetima omogućila realizaciju ovog temata.